

УДК:
327.88:342.7

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=34
Бр. 4 / 2012.
стр. 329-350.

Жељко Ђ. Бјелајац*

Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду,

Милован Б. Јовановић**

ГЛОБАЛНИ ТЕРОРИЗАМ КАО ЕКСТРЕМАН ОБЛИК ДЕГРАДАЦИЈЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

Сажетак

Тежња за заштитом људског достојанства свих људи чини суштину појма људских права. Она ставља људску личност у средиште пажње. Људска права су недељива и међузависна. Утицај глобалног тероризма на сферу људских права може бити различит. Пре свега, тежко да постоји и једно међународно признато људско право на које терористичко дело не утиче. С друге стране, држава приликом реаговања на терористичке акте постојећа права може ограничити формалним законским активностима, рестриктивним тумачењем законских одредби, а страх и паника могу утицати и на саме институције које спроводе законе. Закључак је да се савремени тероризам одражава вишеструко на сферу људских права, што на директан начин, што индиректно. И сама борба против специфичних терористичких активности по себи носи нове ризике за традиционално схваћене људске слободе и права које смо навикли да доживљавамо као неотуђиве елементе демократије. С обзиром да се ради о сложеној материји, у раду смо размотрили појам и

---

* ванредни професор

** дипл. политиколог

природу људских права, као и стандарде на општем и регионалном – европском нивоу. Поред тога, осврнули смо се на неке опште одреднице везане за сам тероризам, као и на особености и значај његове повезаности са транснационалним организованим криминалом.

Кључне речи: глобални тероризам, људска права, Уни-верзалне декларације о људским правима, деградација људских права

Глобални тероризам као један од видова политичког насиља постао је најзначајнији изазов како за државе појединачно, тако и за међународну заједницу уопште. Глобализација је данас омогућила брзу и лаку размену информација, комуникација, механизма процеса доношења одлука и контроле. Ово, између осталог, омогућава терористима да лакше изаберу своје циљеве и спроведу своје планиране активности. У том смислу, глобални тероризам је прерастао у облик комуникацијског феномена, базиран на модерним технологијама, са свим импликацијама по безбедност друштвене заједнице и људска права њених чланова. Са друге стране, присуство тероризма у неком региону знак је кризе поретка, а самим тим и препрека за неометано одвијање процеса у вези са глобализацијским тенденцијама.

Појам тероризма не може се лако дефинисати. У стању смо да га препознамо као појаву и да схватимо да заслужије осуду, али је врло тешко одредити свеопшту дефиницију тероризма као појаве која је последњих година достигла експанзивне размере на националном нивоу. Терористички акти ма како драстични били, садрже један битан елемент, а то је неконвенционалност. Он одудара од свих норми; њега нико не очекује и он занемарује сва правила коректног политичког деловања, поштене игре у оном сасвим елементарном значењу речи.

Да би били драматични и непредвидљиви, терористички акти морају константно кршити сва правила. Зато неки велики терористички подухвати из XIX века изгледају готово безазлено у поређењу с атентатима и разарањима у XX столећу.

Веома актуелно и значајно питање у овој области јесте објаснити утицај глобалног тероризма на деградацију људских права, с обзиром да је неспорна чињеница да терористички акт покренут или спроведен из било којих разлога оставља за собом негативне последице у односу на кршење људских права. С обзиром да се ради о изузетно сложеној материји, у раду ћемо детаљније размотри-

ти појам и природу људских права, као и стандарде на општем и регионалном – европском нивоу, а који се односе на сферу људских права. Поред тога, осврнућемо се на неке опште одреднице везане за сам тероризам, као и на особености и значај његове повезаности са компјутерским криминалом и транснационалним организованим криминалом.

*Људска права – појам, природа
и стандарди на општем нивоу*

Тежња за заштитом људског достојанства свих људи чини срж појма људских права. Она ставља људску личност у средиште пажње. Заснива се на заједничком општем вредносном систему посвећеном неповредивости живота и представља оквир за изградњу система људских права заштићених нормама и стандардима који су прихваћени на међународном нивоу. Током 20. века, људска права обликовала су се као морални, политички и правни оквир, те смерница за развој света ослобођеног страха и немаштине.¹⁾

Данас појам људских права ужива опште признање, што се може видети из Декларације прихваћене на Светској конференцији о људским правима одржаној у Бечу 1993. године и из резолуција Уједињених нација донетих 1998. године поводом педесете годишњице Универзалне декларације о људским правима. Извориште појма људских права је појам „урођеног достојанства свих чланова људске породице“ који је потврђен Универзалном декларацијом и међународним пактовима из 1966. године. Ти документи такође потврђују идеал слободних људских бића која уживају слободу од страха и немаштине и која имају једнака и неotuђива права. Сходно томе, људска права су општа и неotuђива, што значи да се примењују свугде и не могу бити одузета људској личности чак ни уз њен пристанак.²⁾

Новија историја утврђивања стандарда људских права на глобалном нивоу започела је Универзалном декларацијом о људским правима (UDHR) коју је Генерална скупштина УН усвојила 10. децембра 1948. године. Да би начела садржана у Универзалној де-

1) Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београдски центар за људска права, Београд, 2005, стр. 18

2) Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, оп. цит., стр. 24

кларацији о људским правима учинила правно обавезујућим, Канцеларија Високог представника за људска права УН развила је два пакта: Пакт о грађанским и политичким правима (ICCPR) и Пакт о економским, социјалним и културним правима (ICESCR). Због утицаја хладног рата, они су усвојени тек 1966, а на снагу су ступили 1976. године. У шездесетим годинама у првом плану била је борба против расне дискриминације и апартхеида, што је резултирало двама конвенцијама: против расне дискриминације и о спречавању злочина апартхеида. Потом су усвојене Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена; Конвенција против мучења и другог окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, као и Конвенција о правима детета. У тим конвенцијама појашњавају се и детаљније разрађују одредбе двају пактова или посвећује се посебна пажња људским потребама посебних циљних група.

Израда Универзалне декларације о људским правима била је подстакнута најстрашнијом повредом људског достојанства, посебно искуством холокауста током Другог светског рата. Декларација је усредсређена на људску личност. У њеној преамбули спомиње се „слобода од страха и немаштине”. Члан 1 Универзалне декларације о људским правима односи се на главна упоришта система људских права: слободу, једнакост и солидарност и гласи „Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства”. Људска права, дакле, подразумевају слободу, као што су слобода мисли, савести и вероисповести, затим слобода мишљења и изражавања. Даље, људска права обезбеђују једнакост, на пример, једнаку заштиту против свих облика дискриминације у уживању свих људских права, укључујући пуну равноправност жена и мушкараца. Солидарност се односи на економска и социјална права, попут права на социјалну сигурност, поштenu накнаду за рад, одговарајући стандард живота и здравља и доступност образовања, који су саставни део система људских права.

Људска права су недељива и међузависна. Између осталог, обухватају: право на живот, право на слободу и безбедност личности, слободу кретања и избор места боравка, забрану мучења, свирепих и нечовечних поступања и казни, право на здравље, права детета, право на образовање, развој, верске слободе, демократију, слободу

медија, људско достојанство, владавину права, правично суђење, слободу изражавања, недискриминацију, право на рад, ограничено радно време и заштиту на раду, као и право на социјално обезбеђење.³⁾ Разврстана су у пет категорија: политичка, грађанска, економска, социјална и културна, и правно су уређена, као што је већ речено, у два пакта који заједно са Универзалном декларацијом о људским правима чине Повељу људских права.

У прошлости су одређене државе или групе држава, на пример, социјалистичке, давале предност економским, социјалним и културним правима *vis-à-vis* грађанских и политичких права, док су Сједињене Америчке Државе и државе чланице Савета Европе извесну предност давале грађанским и политичким правима. Међутим, барем на Светској конференцији о људским правима одржаној у Бечу 1993. године, ако не већ и на Светској конференцији о људским правима одржаној у Техерану 1968. године, та непродуктивна расправа закључена је потврђивањем да обе категорије, односно димензије људских права имају једнаку важност. Већ су у Техерану 1968. године оне проглашене недељивим и међузависним, јер је пуно уживање економских, социјалних и културних права скоро немогуће без грађанских и политичких права, и обрнуто. У осамдесетим годинама 20. века још једна категорија људских права стекла је признање: право на мир, право на развој и право на здраву околину. Та права пружају оквир који је нужан за пуно уживање свих других права. Па ипак, не постоји условљеност у смислу да је једна категорија људских права предуслов за другу категорију. Ту нову категорију најбоље је одредити као права солидарности, јер она више од других траже међународну сарадњу и теже изградњи заједнице. Док људска права припадају свим лицима, без обзира на то јесу ли или нису грађани неке државе, права грађана су она права која су зајемчена искључиво грађанима одређене државе, на пример, право гласа, право да се буде биран или право приступа јавним службама одређене земље. Људска права такође треба разликовати од права мањина, тј. права одређене групе која има посебне етничке, верске или језичке особи не. Лица која припадају мањини, појединачно или у заједници са осталим припадницима те мањине, имају право да негују властиту културу, проповедају или практикују властиту религију и да користе свој матерњи језик (члан 27 Међународног пакта о грађанским и поли-

3) „Људска права“, http://www.astra.org.rs/?page_id=21 (преузето: 31.01.2012.)

тичким правима). Посебна пажња поклања се људским правима староседелачког становништва. Од 1982. године Радна група УН за староседелачко становништво разматра начине ширења и заштите њихових људских права, посебно у погледу њиховог односа према земљи. Данас је појам људских права прихваћен глобално и као такав представља темељ међународне заједнице држава, међународних организација и друштвених покрета, који се сви сматрају припадницима међународне заједнице. Светске конференције о женама и Конвенција УН о укидању свих облика дискриминације жена допринеле су, уз остало, родно осетљивом приступу људским правима жена, што се такође одражава у Декларацији УН о насиљу над женама и у нацрту Протокола о правима жена уз Афричку повељу о људским правима и правима народа. Важно је приметити да инструменти о људским правима представљају нови друштвени и политички концепт тиме што правно потврђују жене као потпуна и равноправна људска бића.⁴⁾

Људска права оснажују појединце и заједнице за напоре које улажу на преображењу друштва према пуном остварењу свих људских права. Спорове треба решавати мирним путем на основу владавине права и у духу људских права. Међутим, људска права могу бити у сукобу једна с другима; она су ограничена правима и слободама других или захтевима морала, јавног реда и општег благостања у демократском друштву (члан 29. Универзалне декларације о људским правима). Људска права других треба поштовати, а не тек толерисати. Људска права не смеју се користити за кршење других људских права (члан 30. Универзалне декларације); стога се сви сукоби морају решавати у складу с људским правима, иако су у време ванредног стања или у изузетним случајевима допуштена извесна ограничења права.⁵⁾

У случају ванредног стања које прети опстанку нације, држава може да дерогира своје обавезе ако је ванредно стање службено објављено и у обиму који је строго одређен ванредним околностима. Мере не смеју подстаћи дискриминацију (члан 4, став 1. Пакта о грађанским и политичким правима), а при том треба поштовати прописани поступак. Наиме, посредством генералног секретара УН, о томе треба обавестити остале државе које су стране уговор-

4) Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, оп. цит., стр. 24-25

5) Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, оп. цит., стр. 18

нице Пакта. Међутим, неки чланови се не могу дерогирати, на пример, право на живот, забрана мучења и ропства, неретроактивност казних дела или право на слободу мисли, савести и вероисповести (члан 4, став 2. Пакта о грађанским и политичким правима). Та права се стога називају недерогативним правима. Одредбе о ванредном стању добиле су већу важност због борбе против тероризма. Сличне одредбе постоје и у Европској конвенцији о људским правима (члан 15.). Комитет УН за грађанска и политичка права разјаснио је обавезе држава у Општем коментару (бр. 29, 2001.) о „ванредним стањима“ (члан 4.), а Интерамеричка комисија за људска права и Главни комитет за људска права при Савету Европе усвојили су извештај и смернице под називом „Тероризам и људска права“. Нека права могу садржати „*claw back* клаузулу“ којом се допушта њихово ограничавање ако је то нужно за националну безбедност, јавни ред, јавно здравље или права и слободе других итд. Таква могућност постоји нарочито у односу на слободу кретања; слободу напуштања сваке земље, укључујући и властиту земљу; слободу мисли, савести и вероисповести, укључујући изражавање вере или уверења; слободу изражавања и информисања, слободу окупљања и удруживања. Ограничења морају бити утврђена законом, што значи да их мора изгласати парламент. Тела која тумаче правне инструменте дужна су да надзиру сваку злоупотребу тих одредби. У вези с тим, Европски суд за људска права и Интерамеричка комисија и Суд разматрали су неколико спорова у вези с применом овлашћења у случају ванредног стања, односно одредбе о одустајању.⁶⁾

У контексту реченог, државе имају дужност да поштују, штите и испуњавају људска права. Још један правац развоја односи се на све веће наглашавање превенције кршења људских права. Људска права најпре треба спроводити на националном нивоу. Како би се обезбедило да држава испуњава своје обавезе, за већину међународних конвенција о људским правима успостављен је међународни надзор над деловањем државе. Међутим, ширење људских права представља знатно већи задатак, који не могу извршити саме међународне установе и тела. Ширење људских права, пре свега, значи освешћивање и информисање људи о њиховим правима и поучавање људи начину на који могу најбоље користити своја људска права. У ту сврху могуће је укључити различите учеснике,

6) Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, оп. цит., стр. 27

као што су факултети, образовни сектор уопште, али и невладине организације. На националном нивоу Уједињене нације препоручују успостављање „националних установа“ за ширење и заштиту људских права, као што су народни правобранилац (омбудсман) или националне комисије за људска права. У ту сврху Генерална скупштина УН усвојила је низ начела о овлашћењима и одговорностима којима се гарантује независност и плурализам (Националне институције за ширење и заштиту људских права, *UN GA-Res. 48/134* од 20. децембра 1993).

У табели која следи дат је преглед најважнијих конвенција о људским правима УН:

Табела 1.: Преглед најважнијих конвенција о људским правима УН:

Р. бр.	Назив Конвенције:	Година усвајања:
1	Универзална декларација о људским правима	1948. година
2	Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима	1966. година
3	Међународни пакт о грађанским и политичким правима	1966. година
4	Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида	1948. година
5	Конвенција против мучења и другог окрутног, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања	1984. година
6	Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације	1965. година
7	Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена	1979. година
8	Конвенција о правима детета	1989. година

Извор: Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, Издавач: Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београдски центар за људска права, Београд, 2005, стр. 27

Европски систем људских права

Уз опште инструменте заштите људских права развили су се и регионални системи људских права који обично обезбеђују више стандарде права и њихове примене. Европски систем људских права има три слоја: систем Савета Европе (тренутно 45 земаља

чланица), систем Организације за европску безбедност и сарадњу (55 земаља чланица) и систем Европске уније (тренутно 25 земаља чланица).

Европски систем људских права најразвијенији је регионални систем. Настао је као реакција на масовна кршења људских права током Другог светског рата. Људска права, владавина права и плуралистичка демократија су камени темељци европског правног поретка.

У табели која следи дат је преглед европских инструмената људских права.

Табела 2.: Преглед европских инструмената људских права

Р. бр.	Назив Конвенције:	Година усвајања:
1	Конвенција за заштиту људских права и основних слобода и 13 додатних протокола	1950. година
2	Европска социјална повеља (допуњена 1991. и 1996. године) и додатни протоколи из 1988. и 1995.	1961. година
3	Европска конвенција за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања	1987. година
4	Хелсиншки завршни акт и потоњи процес Конференције за европску безбедност и сарадњу /Организације за европску безбедност и сарадњу, укључујући и Париску повељу за Нову Европу (1990)	1975. година
5	Европска повеља о регионалним језицима и језицима мањина	1992. година
6	Оквирна конвенција о заштити националних мањина	1994. година
7	Повеља основних права Европске уније	2000. година

Извор: Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, Издавач: Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београдски центар за људска права, Београд, 2005, стр. 31

Главни инструмент је Европска конвенција о људским правима из 1950. године и њених 13 додатних протокола. Од посебне важности су Протокол бр. 6, Протокол бр. 13 о укидању смртне казне, по чему се европски приступ људским правима разликује од

приступа Сједињених Америчких Држава и Протокол бр. 11 којим се замењује Европска комисија за људска права и Европски суд за људска права јединственим Европским судом за људска права. Европска конвенција углавном садржи грађанска и политичка права. Европска социјална повеља из 1961. године настала је са идејом да се систем заштите допуни економским и социјалним правима, али она досада није стекла једнаку важност као Европска конвенција. Од почетка пати од слабог и неефикасног система спровођења. Па ипак, због све већег значаја који се даје економским и социјалним правима на глобалном нивоу од касних осамдесетих, већи значај се такође придаје и Европској социјалној повељи, која је два пута измењена, 1988. и 1995. године, па сада укључује систем колективних тужби према додатном протоколу.

Главна иновација је Европска конвенција за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања из 1987. године, којом је успостављен Европски комитет за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Комитет шаље делегације у све државе уговорнице Конвенције ради редовних или посебних прегледа свих места лишавања слободе. Сходно томе, логика система је у превентивном деловању, на супрот *ex post* заштите коју и даље обезбеђује Европска конвенција о људским правима и њен Суд. У децембру 2002. године Генерална скупштина УН усвојила је додатни протокол уз Конвенцију УН против мучења, којим се предвиђа сличан механизам и на глобалном нивоу.

Европска оквирна конвенција о заштити националних мањина (1995) израђена је након састанка на врху Савета Европе одржаног у Бечу 1993. године као одговор на све веће проблеме у области права мањина у Европи. Ти проблеми појавили су се као последица распада Совјетског Савеза и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и уопште процеса самоопредељења у Европи током деведесетих година 20. века.

Године 1999. Савет Европе успоставио је Комесара за људска права који извештаје о својим делатностима подноси једном годишње. Потом, постоји и поверљив систем надзора над деловањем земаља чланица у различитим областима људских права, о коме

одлуку доноси Комитет министара на основу извештаја који припрема Секретаријат.⁷⁾

У табели која следи дат је преглед европских институција и тела за људска права.

Табела 3.: Преглед европских институција и тела за људска права

Савет Европе:	OSCE:	Европска унија:
Европски суд за људска права (јединствени суд од 1998)	Канцеларија за демократске институције и људска права (<i>ODI-HR</i> , 1990)	Европски суд правде
Европски комитет за социјална права (измењен 1999)	Високи представник за националне мањине (<i>OSCE</i> , 1992)	Европски центар за праћење расизма и ксенофобије (<i>EUMC</i> , 1998)
Европски комитет за спречавање мучења (<i>CPT</i> , 1989)	Представник за слободу медија (<i>OSCE</i> , 1997)	Повеља о основним правима у ЕУ (2000)
Саветодавни комитет Оквирне конвенције о заштити националних мањина (1998)		
Европска комисија за расизам и нетолеранцију (<i>ECRI</i> , 1993)		
Европски комесар за људска права (1999)		
Комитет министара Савета Европе		

Извор: Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, Издавач: Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београдски центар за људска права, Београд, 2005, стр. 32

7) Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“, оп. цит., стр. 31-32

ОСОБЕНОСТИ ТЕРОРИСТИЧКИХ АКТА

Анализирајући досадашње ставове научне јавности везане за тероризам, јасно се уочавају елементи појма тероризма и то насиље, страх, циљ и мотив. Многобројне дефиниције тероризма потврђују да су најчешћи елементи дефиниције тероризма насиље као метод, грађани и влада као мете, изазивање страха и изнуђивање политичких или социјалних промена као циљеви, а велики број жртава коме теже терористи указује на спектакуларност као дефинициони елемент тероризма. Уочава се такође поистовећивање тероризма и организованог криминала, о чијем ће односу нешто касније бити више речи.

Да би се тероризам могао ближе објаснити, потребно је осврнути се на нека од његових обележја. Као прво, већина аутора сматра да је терористички напад по својој природи политички чин. Дакле, политички мотив извршиоца, је услов да би се нека радња означила као терористичка, јер је то једина дефиницијска компонента која раздваја тероризам од обичног криминала и његових организованих облика.

Највећи број аутора који су изучавали феномен тероризма сматра да је политичка компонента један од битних елемената тероризма.⁸⁾ Затим, веома је битна природа циља терористичког акта.

За разлику од "чистог" политичког убиства, чији починилац жели да уклони жртву с политичке сцене и да тако доведе до политичке промене, код типичног терористичког акта конкретна жртва је мање-више неважна. Циљ је ту много шири: то су сви они који су блиски жртви и који ће, тако се бар очекује, после напада променити своје политичко понашање. Оно што повезује конкретну жртву и шири циљ јесте страх (што и јесте изворно значење латинске речи *terror*). Зато конкретна жртва, примарни циљ терористичког чина, по правилу има велик симболички значај. Угрожавањем тог симбола треба заплашити све и сваког ко је повезан с њим, сваког ко се поистовећује с њим. Најпогоднија жртва терористичких напада увек су била униформисана лица, јер она симболизују државу, власт или организацију за коју раде. Жртва у униформи може да остане без имена, без лица, а тако је и медији представљају: "један војник, дванаест полицајаца, посада хеликоптера",... итд. Такође и

8) Радослав Гађиновић, „Правно организациони аспекти антитерористичког деловања“, *Страни правни живот*, 3/2008, Београд, стр. 30

неживе ствари, објекти, попут споменика или важних здања, могу постати мете политички мотивисаних терористичких напада.⁹⁾

Један од битнијих, али веома споран елемент јесте морална прихватљивост, односно неприхватљивост терористичког чина. Наиме, имајући у виду моралну страну оваквог акта, многи аутори сматрају да терористички чин заслучује сваку осуду зато што је морално неприхватљив. Другим речима, он погађа невинне људе, било да их терористи свесно бирају као циљ напада, било да их просто прихватају као узгредне жртве.

На основу претходно изнетих особености, можемо закључити да су карактеристике савременог тероризма врло сложене, међусобно испреплетане и као такве представљају значајну претњу не само људским правима већ и елементарним правима друштвене заједнице.

Шта је у глави терористе и каквим се резултатима он нада, то можемо само да нагађамо. Терористи су углавном ирационални људи. Многи од њих рачунају и с тим да ће систем реаговати веома жестоко. Терористи често умеју да кажу да им је циљ био да раскринкају државу, да је нагнају да покаже своје право лице.¹⁰⁾

УТИЦАЈ ГЛОБАЛНОГ ТЕРОРИЗМА НА ДЕГРАДАЦИЈУ ЉУДСКИХ ПРАВА

Принципи и смернице које препоручују УН, о људским правима, увек почињу са насловом „Примат људских права“. ¹¹⁾ Познато је да тероризам крши права својих директних и својих секундарних жртава. Тешко да постоји и једно међународно признато људско право на које дело окарактерисано као терористичко не утиче: право на живот, право на физички интегритет (забрана мучења, нељудског опхођења и понижавања), слобода и безбедност личности, право на приватност, слобода мишљења, савести и вероисповести, слобода изражавања, слобода окупљања и удруживање, право на мирно уживање имовине.

9) Војин Димитријевић, „Тероризам и људска права после једанаестог септембра 2001. године“, *Реч*, часопис за књижевност и културу и друштвена питања, Радио В92, бр 69/15. март 2003, стр. 86

10) Војин Димитријевић, „Тероризам и људска права после једанаестог септембра 2001. године“, оп. цит., стр. 87

11) Жељко Бјелајац, *Трговина људима, узроци и последице*, Београд, 2005, стр. 127

Управо због тога тероризам и јесте морално неприхватљив. Баш због тога је правно гоњење и кажњавање починилаца терористичких дела оправдано. Тероризам сведочи о моралној отупелости људи који му прибегавају, о њиховом циничном уверењу да "невиност" није важна кад је у питању остварење терористичких циљева или да терористи заправо воде рат против смртних непријатеља, рат у ком су сва средства дозвољена.¹²⁾

Политички став да циљ оправдава средство облежио је целокупну историју, са ужасним последицама за човечанство. Нажалост, од свог постанка до данас, тај принцип није нестао, у суштини се није променио, само су се мењале форме и модалитети његовог испољавања. Дакле, његова антихумана суштина је и даље присутна, усмерена против основних људских права и грађанских слобода човека, зато што је он сведен на објекат и употребљен за остваривање политичког циља.¹³⁾

Драматичне терористичке нападе или систематске терористичке кампање увек је пратило осећање страха, па је јавност увек вршила притисак на своје политичаре и очекивала од њих да реагују одлучно, да предузму ефикасне мере контроле како би спречили сличне терористичке нападе, да суде људима за које се претпоставља да су повезани с терористичким круговима и да их казне како би одвратили потенцијалне терористе, или просто да се освете.¹⁴⁾

Држава је приликом реаговања на терористичке акте оријентисана на домен (полицијске) превенције или репресије путем законских санкција. Све то може да угрози људска права, и то на три начина.

Пре свега, постојећа права могу се ограничити формалним законским активностима: рецимо, допуњују се постојећи закони, уводе се нови који ограничавају права и слободе које су терористи "злоупотребили", а све с циљем да се терористима ограничи простор за делање и да се олакша њихово привођење и кажњавање. Друго, постојећи закони могу се протумачити и у нешто рестриктивнијем духу, понекад и у дискриминаторном, што ће утицати како на људе склоне терористичком насиљу тако и на ширу јавност.

12) Војин Димитријевић, „Тероризам и људска права после једанаестог септембра 2001. године“, оп. цит., стр. 96

13) Mikel Dufrenne, *За човека*, Нолит, Београд, 1972, стр. 340

14) Војин Димитријевић, „Тероризам и људска права после једанаестог септембра 2001. године“, оп. цит., стр. 97

И треће, општа атмосфера страха, панике и подозривости утиче и на институције које спроводе законе, утиче на њихову моћ расуђивања и понашање у ситуацијама у којима користе своја дискрециона права.¹⁵⁾

Питање права данас се поставља у контексту потреба за наглашено консензуалном безбедносном политиком, утолико пре што и безбедносна политика постаје сегмент у међународној институционалној интеграцији, попут заједничке спољне и безбедносне политике у ЕУ. Безбедност је изразито наглашен аспект интеграција, па у том смислу и безбедносна пракса, протоколи и права која их одређују и/или ограничавају морају бити у све већој мери глобално стандардизовани. Процес стандардизације води таксативном одређивању садржаја права, који се одражава не само на законодавство него и на рад безбедносних институција. Док у неким областима, које нису директно повезане са безбедношћу, савремени јавни дискурс укључује све више нових права, поготово када је реч о различитим маргиналним групама, по низу основа, када је реч о безбедности, листа традиционалних права поста је краћа него раније. Пре свега, ту је реч о постепеном, али одлучном искључењу категоричких права у вези са приватношћу која су била традиционално повезана са либералном демократијом од њених теоријских зачетака. Право на приватност је у уској вези са правом на индивидуалност, које је у корену саме либералне политичке свести.¹⁶⁾

С обзиром да активности терористичких организација у великој мери угрожавају велики број установљених људских права, у наредном одељку рада укратко ћемо се осврнути на корелације тероризма са транснационалним организованим криминалом, с обзиром да управо однос са овим феноменом и јесте допринео експанзији савременог тероризма и његовим утицајима.

ВЕЗЕ ТЕРОРИЗМА И ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Чини се да наша свакидашњица обилује низом контрадикторности, зато што с једне стране имамо огроман напредак у научно-технолошком и цивилизацијском погледу до неслућених размера,

15) Војин Димитријевић, „Тероризам и људска права после једанаестог септембра 2001. године“, оп. цит., стр. 97-98

16) Мина Зиројевић, „Међународнополитички аспект тероризма“, *Ревиија за безбедност*, Центар за безбедносне студије, (5-21), бр. 11/09, год. III, стр. 17

а са друге стране имамо најмрачније и најбизарније појаве као продукт организованог криминала, превасходно из економских разлога.¹⁷⁾

У последње време, губи се граница између тероризма и организованог криминала. Тешко је разграничити докле сеже тероризам и одакле почињу криминалне активности. Разлог је прост – тамо где се развија тероризам, постоји одлична подлога за организовање систематског, планираног и организованог криминала јер се те две делатности изванредно допуњавају.

Наиме, ради се о томе да је кључна карактеристика терористичких организација, дугорочна потреба да заштите своје постојање у настојању да реализују своје задатке. На самом почетку, ниједна терористичка организација не би опстала без подршке једне или више држава или актера који не представљају државу, у форми политичке, економске или психолошке подршке, тајне или отворене. Временом, како су се активности многих терористичких организација шириле, а конекције са првобитним изворима подршке варирале, модификовале или гасиле, јавља се потреба за додатном стимулацијом у области финансирања активности организација. Из тих разлога, постепено се су градили односи и својеврсни облици сарадње са криминалним организацијама.

Жеља за стицањем профита основни је мотив највећег броја почињених криминалних дела из области организованог криминала.¹⁸⁾ Имајући у виду да су активности организација углавном фокусиране на шверц људи, наоружања, дроге и нуклеарних материјала, започиње и деловање паралелног система. Тако две врсте организација потпомажу једна другу, и креирају структуре, осигуравајући људске ресурсе, комуникације, транспортна средства и заштитне мреже, циљајући да задовоље логистичке захтеве терористичких организација.¹⁹⁾

Организовани криминал се може посматрати као својеврсна политичка стратегија, као средство путем кога терористичке орга-

---

17) Жељко Бјелајац, *Организовани криминал vs. Србија*, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду и ДТА Београд, Београд, 2008, стр. 9

18) Јелена Матијашевић: „Прање новца, актуелни облик организованог криминала – манифестације, методи и последице“, *Право – теорија и пракса*, бр. 5-6/2010, стр. 119, год. XXVII, *Право "ДОО"* и Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

19) Џемал Најетовић: „Глобални тероризам и његове импликације на међународне односе“, *Анали Правног факултета у Зеници*, стр. 220; http://prf.unze.ba/v2/docs/anali/10_Najetovic.pdf (преузето: 17.01.2012.)

низације долазе до неопходних финансијских и других средстава за деловање и начин на који терористичке групе систематски слабе државу.²⁰⁾

У овом контексту, у први план се фактички истичу активности транснационалног организованог криминала.

Транснационални организовани криминалитет је организовани криминалитет чија се криминална делатност одвија на просторима двеју или више држава или је по било ком основу повезана са више држава. Организовани криминалитет се све више интернационализује, ширећи свој утицај у економској и политичкој сфери на територијама више земаља.²¹⁾

Анализирајући однос транснационалног организованог криминала и тероризма, уочили смо битне карактеристике тероризма од значаја за упоређивање са транснационалним организованим криминалом. То су: плански и мотивисани политички циљ, примена различитих облика насиља и изазивање и стварање кризе праћене страхом и другим психичким реакцијама.²²⁾

Постоје две врсте односа транснационалног организованог криминалитета и тероризма: прва врста, где сама терористичка делатност представља вид транснационалног организованог криминалитета и друга врста, која се манифестује кроз вршење разноврсних тежих кривичних дела од стране терористичких организација, најчешће ради сопственог финансирања или остваривања одређених политичких циљева, па ако та кривична дела имају елемент иностраности, говори се о виду транснационалног организованог криминалитета. Чињеница је да се тероризам све више испољава као облик организованог и транснационалног организованог криминалитета и да тежи остваривању одређених политичких, финансијских и других циљева.²³⁾

---

20) Зоран Драгишић, "Терористичке активности организованих криминалних група", *Ревизија за безбедност*, Центар за безбедносне студије, (15-17), бр. 2/2007, год I, стр. 16

21) Јелена Матијашевић и Зоран Павловић, "Организовани криминалитет", *Право – теорија и пракса*, бр. 5-6/2009, стр. 61, год: XXVI, Право "ДОО" и Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

22) Маслеша, Р: „Теорије и системи сигурности“, Магистрат, Сарајево, 2001; Цитирано према: Јелена Матијашевић: „Организовани криминалитет – Транснационални организовани криминалитет“, *Право – теорија и пракса*, бр. 1-2/2008, стр. 87, год: XXV, Право "ДОО" и Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

23) Јелена Матијашевић: „Организовани криминалитет – Транснационални организовани криминалитет“, *Право – теорија и пракса*, бр. 1-2/2008, стр. 87, год: XXV, Право "ДОО" и Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Одређена држава може подржати терористичке организације у својој криминалној делатности уколико се терористичке активности планирају и реализују према некој другој држави. Међутим, постоји могућност да тероризам добије подршку државе на чијој територији спроводи терористичке активности, уколико је под заштитом неке легалне политичке партије или странке. И овај вид тероризма представља врсту транснационалног организованог криминалитета, јер таква терористичка делатност тешко може да опстане у једној држави, уколико није под заштитом неке стране државе. Поред наведеног, битно је истаћи и то да тероризам као облик организованог криминалитета користи исте методе заштите као и организовани и транснационални организовани криминалитет. Ако је реч о тероризму, онда су то насиље и застрашивање, као и подршка појединих политичких партија, а ако је у питању тероризам као вид транснационалног организованог криминалитета, поред претходних метода, присутна је и заштита страних земаља.²⁴⁾

* * *

Данас појам људских права ужива опште признање. Људска права су недељива и међузависна. Тежња за заштитом људског достојанства свих људи чини срж појма људских права. Утицај глобалног тероризма може бити различит. Пре свега, тешко да постоји и једно међународно признато људско право на које дело окарактерисано као терористичко не утиче. Управо због тога тероризам и јесте морално неприхватљив. С друге стране, терористичке нападе увек прати осећање страха, па јавност увек врши притисак политичко руководство државе очекујући да реагује одлучно и предузме ефикасне мере контроле како би спречили сличне терористичке нападе. Држава приликом реаговања на терористичке акте постојећа права може ограничити формалним законским активностима. Друго, постојећи закони могу се протумачити и у нешто рестриктивнијем духу, понекад и у дискриминаторном, што утиче како на људе склоне терористичком насиљу тако и на ширу јавност. И треће, општа атмосфера страха, панике и подозривости утиче и на институције које спровode законе, утиче на њихову моћ расуђивања и понашање у ситуацијама у којима користе своја дискрециона права.

---

24) Ibid

Видимо да се глобални тероризам одражава вишеструко на сферу људских права, што на директан начин, што индиректно. И сама борба против специфичних терористичких активности по себи носи нове и до сада недовољно истражене ризике за традиционално схваћене људске слободе и права које смо навикли да доживљавамо као неутуђиве елементе демократије. Па ипак, основни услов за успех је одлучна опредељеност јавног мњења за супротстављање савременом тероризму.

Zeljko Dj. Bjelajac, Milovan Jovanovic

GLOBAL TERRORISM AS AN EXTREME FORM OF DEGRADATION OF HUMAN RIGHTS

Summary

The desire to protect the human dignity of all people is the essence of the concept of human rights. It puts the human person in the spotlight. Human rights are indivisible and interdependent. The influence of global terrorism in the sphere of human rights may be different. First of all, there is hardly one and internationally recognized human right that terrorist act is not affected. On the other hand, states in response to the terrorist acts of existing rights may be limited to formal legal actions, restrictive interpretation of legal provisions, and the fear and panic can affect the institutions that enforce the law. The conclusion is that modern terrorism is reflected many times on the sphere of human rights, which directly, or indirectly. Even the fight against specific terrorist activities entails new risks for the traditionally understood human freedom and rights that we used to experience as inalienable elements of democracy. Since this is a complex matter, in this paper, we discuss the concept and nature of human rights and standards in general and regional - European level. In addition, we concentrated on some general guidelines related to terrorism itself, as well as the characteristics and importance of its relationship with computer crime and transnational organized crime.

Keywords: global terrorism, human rights, the Universal Declaration of Human Rights, the degradation of human rights

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелајац, Жељко, *Организовани криминал vs. Србија*, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду и ДТА Београд, Београд, 2008.
- Гаћиновић, Радослав, „Правно организациони аспекти антитерористичког деловања“, *Страни правни живот*, 3/2008, Београд.
- Димитријевић, Војин, „Тероризам и људска права после једанаестог септембра 2001. године“, *Реч, часопис за књижевност и културу и друштвена питања*, Радио Б92, бр 69/15. март 2003
- Драгишић, Зоран, „Терористичке активности организованих криминалних група“, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, Центар за безбедносне студије, стр. 15-17, бр. 2/2007, год. I
- Dufrenne, Mikel, *За човека*, Нолит, Београд, 1972.
- Зиројевић, Мина, „Међународнополитички аспект тероризма“, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу*, Центар за безбедносне студије, стр. 5-21, бр. 11/2009, год. III
- „Људска права“, http://www.astra.org.rs/?page_id=21
- Матијашевић, Јелена, „Организовани криминалитет – Транснационални организовани криминалитет“, *Право – теорија и пракса*, бр. 1-2/2008, стр. 80-89, год. XXV, Право ”ДОО” и Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад
- Матијашевић, Јелена и Павловић, Зоран, „Организовани криминалитет“, *Право – теорија и пракса*, бр. 5-6/2009, стр. 57-65, год. XXVI, Право ”ДОО” и Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад
- Матијашевић, Јелена, „Праће новца, актуелни облик организованог криминала – манифестације, медоти и последице“, *Право – теорија и пракса*, бр. 5-6/2010, стр. 118-131, год.: XXVII, Право ”ДОО” и Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад
- Proceedings, http://www.icestconf.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=98.
- Најетовић, Цемал, „Глобални тероризам и његове импликације на међународне односе“, *Анали Правног факултета у Зеници*, <http://prf.unze.ba/v2/docs/anal/10Najetovic.pdf>
- *Приручник о образовању за људска права „Разумевање људских права“*, Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београдски центар за људска права, Београд, 2005.

Resume

Global terrorism as one of the forms of political violence has become a major challenge for individual countries and for the international community in general. Global terrorism has evolved into a form of communication phenomenon, based on modern technologies. On the other hand, the presence of terrorism in the region is a sign of a crisis of order, and therefore an obstacle to the smooth progress in the process of globalization trends. If we look at the sphere of human rights, it is clear that the desire to protect the human dignity of all people is the essence of human rights concept. Today, the concept of human rights enjoys general recognition. Recent history of establishing human rights standards at the global level began with the Universal Declaration of Human Rights. Specifically, human rights are indivisible and interdependent. They are classified into five categories: political, civil, economic, social and cultural, and legal are arranged in two pacts which, together with the Universal Declaration of Human Rights are Human Rights Charter. The human rights of others should be respected, not just tolerated. Therefore, all conflicts must be resolved in accordance with human rights. In the context of the said, the states have a duty to respect, protect and fulfill human rights. In addition to general human rights instruments, it is developed regional human rights systems that typically provide higher standards of law and their application. European human rights system is the most developed regional system. The main instrument is the European Convention on Human Rights and its 13 additional protocols. If you look at the sphere of terrorism, many definitions of terrorism confirms that the most common elements of this concept as a method of violence, citizens and government as a target, causing fear and extortion political or social changes as goals. A large number of victims points to a spectacular element of the definition of terrorism. Terrorist activities affect almost at all internationally recognized human rights: the right to life, right to physical integrity (prohibition of torture, inhuman treatment and humiliation), liberty and personal security, right to privacy, freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, right to peaceful enjoyment of property. This is why terrorism is morally unacceptable. The state is in response to the terrorist acts on the domain-oriented (police) prevention or repression through legal sanctions. All that can endanger human rights and this in three ways. First, existing rights can be limited to formal legal acti-

vities: complement existing laws, introduced a new legal text, all with the aim to limit the space for terrorist actions and to facilitate their arrest and punishment. Second, existing laws can be interpreted in a somewhat more restrictive spirit, sometimes in a discriminatory, which affect will how people prone to terrorist violence and the general public. And third, the general atmosphere of fear, panic and suspicion affect the institutions that enforce the law, affect their judgment and behavior in situations in which use their discretion. Since the activities of terrorist organizations greatly endanger a large number of established human rights, we should not neglect the relations with computer crime, terrorism and transnational organized crime, given that these relations did contribute to the expansion of modern terrorism and its impacts. There are two types of relations between transnational organized crime and terrorism: the first type, where terrorist activity is a form of transnational organized crime and other species, which is manifested through the performance of various serious crimes by terrorist organizations, often with self-financing or achieve certain political aims. So, if these offenses have an international element, it talks about the form of transnational organized crime. The fact is that terrorism is increasingly manifested as a form of organized and transnational organized crime and seeks to achieve certain political, financial and other goals. Finally, we see that global terrorism is reflected many times on the sphere of human rights, directly, or indirectly. Even the fight against specific terrorist activities entail a new and so far insufficiently explored risks for traditionally understood human freedom and rights that we used to experience as inalienable elements of democracy. However, the basic condition for success is determined commitment of public opinion to counter modern terrorism.

Овај рад је примљен 7. новембра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 3. децембра 2012. године.